

Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı

TÜRKİYE'DE NEOLİTİK DÖNEM

yeni kazılar, yeni bulgular

Yayına Hazırlayanlar MEHMET ÖZDOĞAN - NEZİH BAŞGELEN

ARKEOLOJİ VE
SANAT YAYINLARI

YEŖİLOVA HÖYÜĞÜ

Zafer DERİN

Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı

TÜRKİYE'DE NEOLİTİK DÖNEM

yeni kazılar - yeni bulgular

Yayına Hazırlayanlar **MEHMET ÖZDOĞAN - NEZİH BAŞGELEN**

★
METİNLER

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı
TÜRKİYE'DE NEOLİTİK DÖNEM
yeni kazılar - yeni bulgular

Yayımlayan
Nezih BAŞGELEN

Bilimsel Redaksiyon ve Sekretarya
Özgür YILMAZ

Çeviriler:
Bilgi ALTINOK - Nurcan YALMAN - Nur BALKAN ATLI - Banu DOĞAN

Düzenleme: *Sinan ŞANLIER - Serdar KIRAN*

Kapak Tasarımı: *Lalehan UYSAL*

Baskı: Mas Matbaacılık
Hamidiye Mahallesi, Soğuksu Caddesi No: 3, 34408 Kağıthane - İstanbul
Telefon: 0212 294 10 00 / e-posta: info@masmat.com.tr
Sertifika No: 0905-34-000415

ISBN: 978-9944-75-022-6

©2007 Arkeoloji ve Sanat Yayınları
Her türlü yayın hakkı saklıdır / All rights reserved.
Yayınevinin ve yazarların yazılı izni olmaksızın elektronik mekanik,
fotokopi ve benzeri araçlarla ya da diğer kaydedici cihazlarla
kopyalanamaz, aktarılamaz ve çoğaltılamaz.

Kitabevi/Satış Mağazası:

arkeo_{pera}

Yeniçarşı Cad. Petek Han No: 16/A, Galatasaray, İstanbul
Tel.: 0 212 249 92 26 Fax: 0 212 244 31 64
www.arkeolojisanat.com / info@arkeolojisanat.com

İÇİNDEKİLER

SUNU: TÜRKİYE'DE NEOLİTİK DÖNEM	
<i>Mehmet ÖZDOĞAN - Nezir BAŞGELEN</i>	VII
ANADOLU NEOLİTİĞİNE BAŞKA BİR BAKIŞ	
<i>Ufuk ESİN</i>	XI
HALLAN ÇEMİ	
<i>Michael ROSENBERG</i>	1
DEMİRKÖY	
<i>Michael ROSENBERG</i>	13
KÖRTİK TEPE: Bulgular Işığında Kültürel Doku Üzerine İlk Gözlemler	
<i>Vecihi ÖZKAYA, Oya SAN</i>	21
SALAT CAMİ YANI: Dicle Havzası'nda Çanak Çömlekli Neolitik Döneme Ait Yeni Bir Yerleşme	
<i>Yutaka MIYAKE</i>	37
HAKEMİ USE: Güneydoğu Anadolu'da Son Neolitik Döneme Ait Yeni Bir Merkez	
<i>Halil TEKİN</i>	47
ÇAYÖNÜ	
<i>Aslı ERİM ÖZDOĞAN</i>	57
CAFER HÖYÜK: Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme Ait Bir Yerleşme	
<i>Jacques CAUVIN, O. AURENCHE, M-C. CAUVIN, N. BALKAN ATLI</i>	99
GÖBEKLİ TEPE	
<i>Klaus SCHMIDT</i>	115
NEVALİ ÇORİ ve URFA BÖLGESİNDE NEOLİTİK DÖNEM:	
Genel Bir Bakış	
<i>Harald HAUPTMANN</i>	131
ŞANLIURFA YENİ MAHALLE - BALIKLIGÖL HÖYÜĞÜ	
<i>Bahattin ÇELİK</i>	165
AKARÇAY TEPE: Orta Fırat'ta Neolitik Döneme Ait Yeni Bir Yerleşme	
<i>Mihriban ÖZBAŞARAN, Miquel MOLIST</i>	179
MEZRAA-TELEİLAT	
<i>Mehmet ÖZDOĞAN</i>	189
MERSİN-YUMUKTEPE: Son Veriler Işığında MÖ Yedinci Binyıla Yeni Bir Bakış	
<i>Isabella CANEVA</i>	203
KÖMÜRCÜ-KALETEPE OBSİDYEN İŞLİĞİ	
<i>Nur BALKAN ATLI, Didier BINDER</i>	217

KÖŞK HÖYÜK: Niğde - Bor Ovası'nda Bir Neolitik Yerleşim <i>Aliye ÖZTAN</i>	223
TEPECİK-ÇİFTLİK <i>Erhan BIÇAKÇI, Ç. ALTINBİLEK ALGÜL</i> <i>S. BALCI, M. GODON</i>	237
AŞIKLI HÖYÜK <i>Ufuk ESİN, Savaş HARMANKAYA</i>	255
MUSULAR 1996-2004: Genel Değerlendirme <i>Mihriban ÖZBAŞARAN, G. DURU, N. KAYACAN</i> <i>B. ERDOĞU, H. BUITENHUIS</i>	273
PINARBAŞI: Orta Anadolu'da Epi-Paleolitik Konak Yerinden Yerleşik Köy Yaşamına <i>Douglas BAIRD</i>	285
ÇATALHÖYÜK: Yeni Çalışmalar <i>Ian HODDER</i>	313
GÖLLER BÖLGESİ NEOLİTİĞİ: Hacılar - Kuruçay Höyüğü Höyücek - Bademağacı Höyüğü <i>Refik DURU</i>	331
ULUCAK <i>Altan ÇİLİNGİROĞLU, Çiler ÇİLİNGİROĞLU</i>	361
EGE GÜBRE NEOLİTİK YERLEŞİMİ <i>Haluk SAĞLAMTİMUR</i>	373
YEŞİLOVA HÖYÜĞÜ <i>Zafer DERİN</i>	377
DEDECİK-HEYBELİTEPE <i>Clemens LICHTER, Recep MERİÇ</i>	385
AKTOPRAKLIK: Kuzeybatı Anadolu'da Gelişkin Bir Köy <i>Necmi KARUL</i>	387
ILIPINAR ve MENTEŞE: Doğu Marmara'da Neolitik Döneme Ait İki Yerleşme <i>Jacob ROODENBERG, Songül ALPASLAN ROODENBERG</i>	393
MARMARA BÖLGESİ NEOLİTİK ÇAĞ KÜLTÜRLERİ <i>Mehmet ÖZDOĞAN</i>	401
GÜNEYDOĞU ANADOLU'DA TARIMIN BENİMSENMESİNE İLİŞKİN BOTANİK VERİLER <i>George WILLCOX - Manon SAVARD</i>	427
BAZI GENELLEMELER - ÖNGÖRÜLER <i>Mehmet ÖZDOĞAN</i>	441

YEŞİLOVA HÖYÜĞÜ

Zafer DERİN

HÖYÜĞÜN KONUMU

Yeşilova Höyüğü, İzmir ili Bornova İlçesi sınırları içindeki Karacaoğlan Mahallesi’nde, Manda Çayı’nın güneyinde yer almaktadır. Yerleşim yeri, henüz yapılaşmamış, büyük kısmı Bornova Ovası’nda çimento fabrikasına sahip Çimentaş şirketine ait, özel arazilerin bulunduğu ovalık kesimde yer almaktadır (382629K-271251D). Yerleşim alanı bugünkü sahile kuş uçuşu 4 km mesafededir (Fig. 1).

Höyük, park ve bahçeler için belediyeler tarafından toprak çekilirken, bir rastlantı sonucunda saptanmıştır; 2003 yılındaki ilk müdahalemizin ardından, İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 13.01.2005 tarih ve 257 sayılı karar uyarınca 1. derece arkeolojik sit ilan edilmiştir. Ancak geçen bu süre içinde höyüğün de bulunduğu alanda, kamuya terk edilen bölümlerde, yer yer 15 m derinliğe kadar ulaşan toprak tabakası kepçelerle alınarak yerine moloz toprak yığılmış ve bu suretle yerleşimin bir kısmı yok edilmiştir (Fig. 2).

Antik kaynakları rehber alan Batılı araştırmacıların ve gezginlerin 17. yüzyıldan itibaren bize aktardıkları gibi Bornova Ovası, zengin su kaynaklarına sahip bir tarım bölgesi, yoğun bitki örtüsü ve meyve bahçeleri ile dolu bir ovadır. Tarihöncesi dönemlerde de benzer coğrafyaya sahip olduğu anlaşılan Bornova Ovası, İzmir’in ilk yerleşimcilerine ev sahipliği yapmıştır. Yeşilova Höyüğü’nün 400 m kuzeyinde yer alan Yassitepe Höyüğü ile birlikte, ovada 5 tarihöncesi höyüğün yer alması¹, kent içindeki yoğun yerleşimlerin varlığını ortaya koymaktadır.

Yeşilova Höyüğü, Neolitiğin erken dönemlerine kadar giden tarihsel süreci ile İzmir kenti içindeki en eski yerleşim merkezidir. Ovanın batı ucunda, İzmir’in Kalkolitik ve Tunç Çağlarından sonraki yerleşimlerinin sırasıyla Bayraklı ve Kadifekale’de kurulmuş olması, Bornova Ovası’nın İzmir’in kültür tarihinin oluşumundaki etkilerini ortaya koymuştur.

KAZI ÇALIŞMALARI

Yerleşim alanının farklı yerlerinden elde ettiğimiz ilk buluntular, bunların hem İzmir’in ilk yerleşimcileri olduğunu, hem de höyüğün Ege Bölgesi Neolitik ve Kalkolitik Çağ problemlerine çözüm getirebileceğini göstermiştir. Kent merkezindeki bu yerleşim alanının tahribatını önleyerek höyüğü koruma altına almak amacıyla, İzmir Arkeoloji Müzesi - Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü ortak çalışması olarak 28 Temmuz 2005 tarihinde kazı çalışmalarına başlanmıştır. 3 ay süren kazı çalışmaları Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bö-

1 Sahil kesiminin kuzeyindeki Bayraklı Höyüğü’nde 1948-1949 yıllarında yapılan kazılarda, Erken ve Orta Tunç Çağlarına ait yapı katları ortaya çıkarılmıştır (Akurgal 1950). Son dönemlerde yapılan yüzey araştırmaları (Meriç 1987: 301; French 1968: 219; Derin-Batmaz 2004: 79), Bornova Ovası’nda Tunç Çağı’na ait başka yerleşim yerlerinin de mevcut olduğunu (Bornova Anadolu Lisesi Höyüğü, Pınarbaşı-Tepebağ ve Yassitepe Höyüğü) göstermiştir.

lümü doktora, yüksek lisans ve lisans öğrencilerinin katılımıyla ve İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Ege Üniversitesi'nin desteğiyle gerçekleştirilmiştir².

Yerleşim alanında yapılan sondajlardan yerleşim yerinin, denizden 14 m yükseklikteki ince alüvyal bir tepe üzerine kurulan, 3-4 m yüksekliğinde kültür tabakalarına sahip bir höyük olduğu anlaşılmıştır; ancak höyüğün çevresi ve üstü, zaman içinde alüvyonlarla dolarak örtülmüştür. Bu nedenle Yeşilova, günümüzde tamamen ova seviyesinin altında kalmış olan höyük tipi bir yerleşimdir. Yüzeyde çok az miktarda Geç Roma çanak çömleği dışında herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır. Höyüğün kuzey-güney doğrultusundaki yayılımının yaklaşık 200-300 m'lik bir alanı kapsadığı düşünülmektedir (Fig. 2).

Kazılar, höyük tabakalarının bütünüyle görülebildiği, toprağı çekilmiş bir uç noktasında, L16, K16 ve L17 plankarelerindeki üç açma içinde sürdürülmüştür (Fig.3). Böylece kazının ilk yılında, höyüğün anatopraktan itibaren var olan bütün tabakaları saptanabilmiştir.

2005 yılı çalışmaları sonucunda Yeşilova Höyüğü'ndeki yerleşimin 3 kültür katından oluştuğu anlaşılmıştır. Buna göre katlar yüzeyden başlayarak şöyle sıralanabilir:

I. kat: Geç Roma - Erken Bizans dönemi

II. kat: Kalkolitik Çağ

III. kat: Neolitik Çağ

I. Kat (Geç Roma - Erken Bizans Dönemi)

Yeşilova Höyüğü'nün en geç katı, Geç Roma - Erken Bizans dönemine aittir. Yüzey dolgu-su içinde ele geçen çanak çömlek ve çatı kiremidi parçaları ile tanınan kültür katı, dağınık bir yerleşiminin varlığını ortaya koymuştur.

Çanak çömlek parçaları kırmızımsı sarı renkte temiz hamurlu olup, iyi/çok iyi derecede pişirilmiştir. Formlar arasında Doğu Sigillata C Grubu tabaklar, gövdeleri enine yivlerle kaplı kaplar ve kapaklar dikkat çekmektedir.

II. Kat (Kalkolitik Çağ)

Bu katta, höyüğün tamamını kapsamayan, iki evreli yerleşim saptanmıştır. Neolitik tabakaların içine en az 6-8 m çapında, 1 m derinlikte bir çukur açılmış, çukur barınak şeklindeki mekânın içine iki ayrı dönemde de yerleşilmiştir. Kalkolitik yerleşimin bu çukurun dışında "çukur barınaklar" şeklinde yer yer devam ettiğini düşünmekteyiz.

Mimari olarak zengin bir buluntuya rastlanmamasına karşın, L16a plankaresinin kuzey kenarının ortalarında 16,95 m seviyesinde, höyükteki Kalkolitik yerleşimin son evresine (II.1) ait bir taban parçası ortaya çıkartılmıştır (Fig. 4). Kenarları tahrip olduğu anlaşılan bu taban, kuzeydeki kesit içinde (L17b) de devam etmektedir. 1 x 0,80 m'lik kısmı açığa çıkarılan tabanın alt kısmında, yaklaşık 3 cm kalınlığında, çamurdan bir zemin yer almaktadır. Bu zemine, henüz çamur ıslakken, sık aralıklarla çanak çömlek parçaları döşenmiş, üzeri de tekrar 2-3 cm kalınlığında bir çamurla sıvanmıştır. Çukurun alt seviyelerinde yaklaşık 16,10 m'de irili-ufaklı taşlar, yanmış kerpiç/çamur parçaları ve kaplardan oluşan öbekler Kalkolitik Çağ'ın ikinci katına (II.2) aittir. Bu katın tabanı üzerinde de *in situ* durumda tüm kaplar ve buluntular elde edilmiştir.

2 Verdikleri destek nedeniyle İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne, Ege Üniversitesi Rektörlüğü'ne, İzmir Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı'na ve İzbeton'a teşekkür ederim. Kazıdaki özverili çalışmaları nedeniyle başta doktora ve yüksek lisans öğrencileri Tayfun Caymaz, Filiz Ay ve Gülnur Sümer olmak üzere, çalışmalara katılan arkeoloji bölümü lisans öğrencilerine minnettarım.

Ele geçen Kalkolitik çanak çömlek genel olarak kaba yapılmıştır. Hamur, kap boyutlarına göre değişen büyüklük ve oranda taşçık ve mika içermektedir. Bazı iri kap parçalarında bitkisel katkı da görülmektedir. Pişme, ufak ve orta boy kaplarda iyi ve orta, iri kaplarda orta, bazen kötü derecededir (Fig. 5).

Kapların büyük kısmı gri ve siyahımsı gri (10YR 5/1 gri; 10YR 4/1 koyu gri; 10YR 3/1 koyu gri), bazen kahve ve kahvemsı kırmızı renklerde (10YR 5/3 kahve; 10YR 5/2 grimsi kahve; 7.5YR 6/4 açık kahve; 10YR 7/4 çok açık kahve; 10YR 5/4 sarımsı kahve) olup, kapların bir kısmında açık izine rastlanmıştır.

Kap tipleri çeşitlilik göstermektedir. İçe dönük ağız kenarlı, keskin omuzlu ve içe dönük ağız kenarlı, keskin kanırlı çanaklar; bazılarında mahmuz çıkıntılı yuvarlak ya da elips şekilli dikey kulplar ile yassı tutamaklar olan yarı küresel gövdeli çanaklar; dışa dönük, içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklar; ağız kenarının altında tek sıra hâlinde kabaca açılmış düzensiz buhar(?) delikleri olan dik ya da hafif dışa eğik basit ağızlı, kalın kenarlı ve düz dipli kaba pişirme kapları (*cheese-pots*); bazıları mahmuzlu tek kulplu, uzun boyunlu ve daralan ağızlı çömlekler belirlenmiştir. Kaplarda sepet kulplar çok görülürken, bazılarında mantar şekilli kulplar vardır (Fig. 6).

Kaplar çoğunlukla çukur, daha az oranda düz diplidir. Bezemeli parçalar çok nadirdir. Çanak çömlek profil özellikleri bakımından Emporio X-VII, Kumtepe Ia ve Ilıpınar VIII-VI. katlar arasında ele geçen kaplarla yakın benzerlik göstermesi nedeniyle Kalkolitik Çağ'a tarihlendirilir³.

III. Kat (Neolitik Çağ)

3 m yüksekliği ile Yeşilova Höyüğü'nde en uzun süreli yerleşimin olduğu, en kalın kültür katıdır. Neolitik kültür, höyükte anatoprak üzerinde 8 tabaka hâlinedir. Bu katta Ege Bölgesi'nin tüm Neolitik sürecini izlemek mümkündür. Hemen her tabakada sel izlerine ait çamur-kil birikintisi vardır. Bazı tabakalar yağış ve sel baskınlarının ardından, toprağın kurumasından sonra, killi yapısı nedeniyle beton gibi sertleşmiştir. Aynı zamanda killi toprak yapısı, yağmur ve sel gibi doğal olaylarda yerleşimin büyük tahribata uğramasına neden olmuştur. Buna neden olan taşkınlar ve seller büyük oranda, höyüğün kuzeyinde yer alan Manda Deresi'nden gelmiştir. Höyükteki Neolitik yerleşimin de, aynı yerden gelen şiddetli bir taşkın ile son bulduğu anlaşılmıştır. M17 plankaresinde Neolitik katın üst kısmını kaplayan çakıllı tabaka, sel baskını ile ilgili olmalıdır.

Neolitik tabakalarda dar alanda çalışılması, mimari kalıntıların ortaya çıkartılmasını güçleştirmiştir; bu alanlarda duvar kalıntılarına rastlanmamıştır. Ancak her tabakada, külle kaplı çamur taban ve tabanın üstünde çanak çömlek parçaları saptanmıştır. Höyüğün kesitlerinde ve tabakalarda temel taşlarına çok az rastlanması nedeniyle, Neolitik dönemde genellikle, ağaç dalları ve çamurun kullanıldığı, ilkel bir mimari düzenin olduğu anlaşılmıştır. Çevredeki taş temelsiz ve belirli bölgeleri kaplayan küllü tabanlar ve daha çok ince dalların kömürleşmiş kalıntıları, bu tür mimarinin varlığını kanıtlar (Fig. 7).

3 Sperling 1976: fig. 9-11; Hood 1981: 165 vd.; Thissen 2001: 82, fig. 77/3-4. Ulucak Höyük, Ege Gübre ve Baklatepe Höyüklerinde ele geçen Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenen açık bezemeli, içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanak ve kâselere Yeşilova Höyüğü'nde rastlanmamıştır. Bu nedenle Yeşilova Höyüğü Kalkolitik tabakaları, sözü edilen yerleşim merkezlerine göre daha erken döneme, Orta Kalkolitik Çağ'a ait olmalıdır.

Neolitik yerleşim katlarını karakterize eden en önemli unsurlar, çanak çömlek ve küçük buluntulardır. Buluntular Yeşilova Höyüğü Neolitik sürecinin, III. 1-2, 3-5 ve 6-8. katlarında, kendi içinde üç dönem hâlinde geliştiğini ortaya koymuştur.

III. 1-2. Katları

Bu döneme ait çanak çömlekte hamur, açık kahve ve kırmızı tonlardadır. Astar rengi kırmızımsı kahve ve üst seviyelere doğru artan oranda kırmızıdır (5YR 5/4 kırmızımsı kahve; 2.5YR 5/6 kırmızı). Hamur, minik taşçık ve bazı parçalarda yoğun olmak üzere mika içermektedir. Bazı kalın kenarlı parçalarda bitkisel katkıya rastlanmaktadır. Kapların genelde her iki yüzü astarlıdır (Fig. 8).

Kap formları içinde dışa dönük ağız kenarlı, uzun boyunlu çömlekler en yaygın formdur. Bunun dışında daralan ağızlı ve düz ağız kenarlı çömlekler de bulunmuştur. Çanak formları içinde dışa açılan sıg gövdeli çanaklar, düz gövdeli çanaklar, 'S' profilli kâseler belirlenmiştir. Bu evrede kaplarda düz, hafif yüksek, çukur ve çok az da olsa halka dipler görülür.

Kaplar üzerindeki dikine ip delikli kulplar; ince-uzun, kısa-enli ve iri olmak üzere üç tiptir. İri olanlar kalın kenarlı büyük çömleklere ait olmalıdır. Bu tip kulpların yanı sıra nadiren, deliksiz tutamaklar ve dikine yuvarlak kulplar da görülmektedir. Bezemeli olarak tırnak basıklı gövde parçaları ele geçmiştir.

III. 3-5. Katları

Bu döneme ait çanak çömlekte hamur ve yüzey renklerinde kırmızı tonların yanı sıra kahverengi tonlar da belirgin hâle gelmiştir. Kapların büyük kısmının kırmızımsı kahverengi, bir kısmının kırmızımsı sarı renkte ince astarlı olduğu anlaşılmaktadır.

En yaygın form daralan ağızlı çömleklerdir. Bunların bazıları boyunsuz ve küresel gövdelidir. 'S' profilli kâselerde de artış gözlenmektedir. Diğer formlar arasında dik gövdeli ve dışa açılan sıg gövdeli çanaklar, dışa dönük ağız kenarlı boyunlu ve düzleştirilmiş ağız kenarlı, konik boyunlu ve daralan ağızlı çömlekler, 'S' profilli, yarı küresel gövdeli ve dışa dönük ağız kenarlı çok sıg kâseler yer almaktadır (Fig. 9). Dikine tünel kulplar çok yaygındır. Bunlar genelde orta boyutludur.

Bu katlarda çanak çömlek parçaları üzerinde bazı bezemelere de rastlanılmıştır. Kırmızımsı sarı astar üzerine kırmızımsı kahve boyalı kap parçaları ele geçmiştir.

III. 6-8. Katları

Höyükteki ilk yerleşime ait kalıntı ve buluntular, bugünkü ova seviyesinden yaklaşık 4 m aşağıdaki anatoprak üzerinde yer almaktadır. Bu erken evre 2005 kazı döneminde, L16b plankaresinin güneydoğu kesiminde kısıtlı bir alanda araştırılmıştır (Fig. 7).

En alt seviyeden itibaren saptanan buluntular, nitelikli çanak çömlek yapımını bilen bir topluluk tarafından yerleşimin kurulduğunu göstermektedir. Bu çanak çömlek grubu, el yapımı ve monokromdur. Parçaların hamuru minik taşçık ve mika içermektedir. Kaplar iyi derecede pişirilmiştir. Hamur ve yüzey renginde grimsi, açık/çok açık sarımsı ve kırmızımsı olmak üzere kahve tonlar hâkimdir (Fig. 10). Bir grup çanak çömlek ise krem renktedir (10YR 5/2 grimsi kahve; 7.5YR 6/4 açık kahve; 10YR çok açık kahve; 5YR 5/4 kırmızımsı kahve; 5YR 6/3 açık kırmızımsı kahve; 7.5YR 7/6 kırmızımsı sarı; 10YR 7/6 sarı). Yüksek nem nedeniyle çanak çömlek yüzeyleri önemli derecede tahribata uğramıştır. Bununla birlikte kaplara hamur renklerinde ince astar uygulandığını gösteren parçalar mevcuttur.

Saptanan formlar şunlardır: Bazıları boyunsuz ve küresel gövdeli, daralan ağızlı, dışa dönük ağız kenarlı ve dışa açılan sıg gövdeli kâselere ilk kez bu evrede rastlanmıştır. Diğer formlar arasında dışa dönük ağız kenarlı boyunlu çömlekler, düz gövdeli çanaklar, yan küresel gövdeli çanaklar/kâseler, 'S' profilli kâseler yer alır.

Kap kenarları genelde orta kalınlıktadır (0,4-0,7 cm); bazı daralan ağızlı çömlek parçaları kalın kenarlıdır. Çömleklerde dikine tünel kulplar yaygındır. Bunlar genelde uzun boyludur; az miktarda kısa enli olanlar da vardır. Diğer yandan iri ya da kısa enli, dikine yuvarlak kulplara da rastlanmaktadır. Kaplar düz ya da hafif yüksek düz diplidir.

Taş kaplar III. 6-8. katların belirgin bir buluntu grubunu oluşturur (Fig. 11). Sarımsı beyaz renkli mermerden yapılmış, basit ağız kenarlı kâse ve çanak parçaları ele geçmiştir.

Kemik buluntular içinde boğa başı şeklinde yontulmuş ve açılanmış idol ve paralelleri Goller Bölgesi'nde bulduğumuz sokma başlı pişmiş toprak bir figürin (Fig. 12) Neolitik toplumun dinsel inançlarının birer kanıtıdır.

Höyük katları arasında herhangi bir buluntuya rastlanmamasına karşın, höyüğün bir bölümünün yakınında yer alan Yassitepe Höyüğü Tunç Çağ yerleşiminin (Derin baskıda) mezarlık alanı olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Kazı yapılan alanda sağlam durumda ETÇ II döneme ait bir *pithos* mezar açığa çıkartılmıştır (Fig. 4).

2005 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda Yeşilova Höyüğü'nün sadece İzmir'in değil, aynı zamanda Ege Bölgesi'nin de bilinen en eski yerleşim merkezi olduğu anlaşılmıştır. Özellikle III. 6-8. katlar, çanak çömlek formları ve buluntular bakımından İzmir ve çevresinin en erken dönemini yansıtır.

Yeşilova kazılarında elde edilen buluntular sayesinde, günümüzden 8-9 binyıl öncesine ait toplumun günlük yaşamlarına ve çevre koşullarına ilişkin bilgiler edinilmiştir. Buluntular sayesinde İzmir'in içine yerleşen toplulukların ne tür bir köy kurdukları, Neolitik Çağ'da yaşayan halkın ne tür bir yaşam biçimine sahip oldukları konusunda önemli bilgiler edinilmiştir. Buna göre İzmir'in ilk toplulukları; günümüze göre denizle daha barışıktı.

Yeşilova Neolitik toplumu, kıyıda ve kıyıya yakın alanlardan midye türü çift kabuklu ve deniz minaresi gibi tek kabukluları toplayarak tüketmiştir. Deniz ürünlerinin tüketimi özellikle Neolitik Çağ'ın sonuna doğru artış göstermiştir. (III. 1-3). Bu kabuk kalıntılarının neredeyse tamamı, koylarda olduğu gibi sıg kıyılarda, kumlu ortamlarda yaşayan tek kabuklu (deniz minaresi vb) ve çift kabuklulara (midye vb.) aittir. *Cerastoderma glaucum* (lagün kum midyesi), *Arca noae* (nuhun gemisi), *Callista Chione*, *Hexaplex trunculus* (miğferli salyangoz), *Bolinus brandaris* (dikenli salyangoz), kalıntılarına en sık rastlanan türlerdir. Bunları, yoğunluk bakımından, *Ostrea edulis* (Avrupa ıstıdyesi), *Spondylus gaederopus* (dikenli ıstıdye) takip etmektedir. *Cerithium vulgatum* (şeytan minaresi), *Patella spp.* (deniz kulağı), *Pectenidae* (tarak midyesi) gibi türlere, az da olsa rastlanmaktadır. Nehir midyesi (*Unio sp.*) kabukları da, bulunan türler arasındadır (Fig. 17).

Bulunan deniz kabuklularının kalıntılarının yoğunluğundan ve tafanomik durumundan anlaşıldığı üzere, kabuklular beslenme amacıyla en yakın sulardan toplanmış ve yerleşimde değerlendirilmiştir⁴.

4 Yeşilova Höyüğü'nde ele geçen deniz kabukluları ile ilgili önçalışmalar Canan Çakırlar tarafından yapılmıştır.

-Neolitik katlarda öğütmetaşı, havan ve havaneli gibi tahıl işleme aletlerinin sayısı, yakın çevrede kazısı gerçekleştirilen Kemalpaşa - Ulucak Höyük'te bulunanlar kadar olmasa da, Yeşilova'da yaşayanların da kısmen tarım yaptıklarını ve elde ettikleri ürünleri taşlarla ezip un hâline getirdiklerini göstermektedir.

-Neolitik toplum, her ne kadar büyük ve küçükbaş hayvan besiciliği yapmış olsa da, aynı zamanda çevreden elde ettikleri domuz, geyik gibi yabanıl hayvanları da avlamış ve yemiştir. III. 4 ve 3. tabakalarda esas olarak en yoğun şekilde sığır rastlanırken, bunu küçükbaş hayvanlardan koyun/keçi ve domuz takip etmektedir. III. 2 ve 1. tabakalarda ise ilk bakışta, yerleşimde küçükbaş hayvanlardan koyun/keçinin daha önem kazandığı söylenebilir; sığır ve domuz kalıntılarında gözle görülür bir azalma vardır⁵.

-Yeşilova Neolitik toplumu, çakmaktaşı ve obsidyen işleyerek kesici, delici, kazıyıcı aletler ve silahlar, yedikleri hayvanların kemiklerden deri işlemek için delici ve kazıyıcılar yapmıştır (Fig. 13). Kemik aletlerde ince-uzun gövdeli, sivri uçlu bızlar çoğunluktadır. Bunların dışında bir kenarı yanılarak kesicilerin yerleştirildiği bir bıçak/orak da ele geçmiştir. Bazı geyik boynuzları, alet sapı olarak kullanılmıştır (Fig. 14).

Buluntular, taş alet, araç ve eşya endüstrisinin gelişmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Büyük çoğunluğu çakmaktaşıdan yapılmış yontmataş aletler, ok ucu, dilgi, kesici, kazıyıcı, delgi gibi çeşitli tiplerdedir. Ele geçen çekirdekler ve yongalar, çakmaktaşı işçiliğinin de Yeşilova'da yapıldığını göstermiştir (Fig. 15) Bazı taşların kolye olarak kullanmak amacıyla kare şeklinde kesilerek şekillendirildiği görülmüştür (Fig. 16).

Yeşilova buluntularını, İzmir kent merkezi çevresinde, başta Ulucak Höyük olmak üzere Ege Gübre, Çukuriçi ve Dedecik-Heybelitepe gibi yerleşim merkezlerindeki kazılarda ele geçen buluntularla karşılaştırmak olasıdır. Yeşilova Höyüğü'ne en yakın konumdaki Ulucak Höyüğü'nün IV. tabaka buluntuları ile (Çilingiroğlu vd. 2004) Çukuriçi, Dedecik-Heybelitepe çanak çömlekleri ve Neolitik Çağ'da en az üç evreli yerleşime sahip olduğu görünen Ege Gübre yerleşiminin taş temelli mimari içeren katından elde edilen ve kırmızı astarlı ve dışı kabalaştırılmış tırnak baskılı çanak çömleklerin benzerleri Yeşilova Höyüğü'nde III.1-2 katlarında bulunmuştur⁶. Tırnak baskılı parçalar alt katlarda tümüyle kaybolurken, kırmızı astarlı parçaların da alt katlara doğru azaldığı ve yüzeylerin matlaştığı anlaşılmıştır. Yeşilova Höyüğü III. 3-5. tabakaların buluntuları daha çok Ulucak V. tabakası ile benzer özellikler gösterir.

Yeşilova Höyüğü'nün III. 6-8. tabaka buluntuları Höyücek (EYD), Bademağacı (EN) ve Kuruçay (13) gibi Göller Bölgesi yerleşimlerinin Erken Neolitik katları ile yakın benzerlik içindedir⁷. Bu nedenle söz konusu tabakalar MÖ 6.500 civarına tarihlenebilir⁸.

Yeşilova buluntuları İzmir'in, kökeni Erken Neolitik'e kadar gidecek bir toplumla ilişkili olduğunu göstermiştir. Orta Batı Anadolu Bölgesi'nde yaşayan ve kendi kültürel sürecini oluşturan bu Neolitik toplum, kısmen Göller Bölgesi'yle, kısmen de adalar ve Marmara Bölgesi'yle ilişkide olmalıdır. Bu halk İzmir'e olasılıkla doğusundaki bir bölgeden gelip yerleşmiş ilk toplayıcı, avcı, çoban ve tarımcı toplumdur. İzmir ve çevresini, bu ilk yerleşimcileriyle bir

5 Hayvan kemikleri ile ilgili ön rapor Can Yümnü Gündem tarafından hazırlanmıştır.

6 Tarihlerle ilgili olarak bkz. Eroğlu-Uygun 2003: Ulucak maddesi; Sağlamtimur 2006.

7 Karşılaştırma için bkz. Duru 2002: 403 vd.

8 Yeşilova Höyüğü C14 ve termoluminesans tarihllemeleri ile ilgili çalışmalar sürmektedir.

geçiş bölgesi olmaktan çok, toplumların burada şekillenerek kendi kültürünü yarattığı bir bölge olarak görmek daha doğru olacaktır.

Yeşilova Höyüğü kazılarının ilk yılı olmasına karşın, çoğu profil veren 16.000 çanak çömlek parçası ve binden fazla çakmaktaşı alet parçası ele geçmiştir. 2006 çalışmaları ile birlikte ortaya çıkartılan buluntuların, başta İzmir olmak üzere, Ege Bölgesi'nin Neolitik - Kalkolitik Çağları sürecinin aydınlatmasında önemli katkısı olacağı açıktır. www.yesilova.ege.edu.tr

ADDENTUM

2006 yılında Yeşilova Höyük kazısında tarihleme çalışmalarında iki farklı metot uygulanmıştır. Ege Üniversitesi Nükleer Bilimler Enstitüsü'nden Doç. Dr. Turgay Karalı ve ekibi Termoluminesans yöntemiyle çanak çömlek buluntuları üzerinden tarihleme yaparken, Almanya Köln Üniversitesi Radyokarbon Laboratuvarı'ndan Dr. Bernhard Weninger yanmış ahşap örnekleri üzerinden radyokarbon tarihlemeleri yapmıştır. Buna göre ilk sonuçlardan III.7. katın, 1sq. 6.490 cal BC (7.505 $\pm$ 37 C14-BP) tarihi elde edilmiştir. III.8. kat bulguları bu tarihin 200 yıl daha eskiye gidebileceği yönündedir.

Bu durumda Ege Bölgesi Neolitik dönem kronolojisi ve bölgenin diğer bölgelerle olan ilişkisini yeniden ele alınmak zorundadır. Zira bu ilk sonuçlar Neolitik Çağ'ın Ege Bölgesi'nde, Göller Bölgesi gibi, MÖ 6.500'den önce başladığını ve aynı kültürel sürecin kesintisiz MÖ 5.700-5.600 yıllarına kadar devam ettiğini ortaya çıkarmıştır. İzmir ve civarında yüzey araştırmalarında saptanan birçok yeni Neolitik yerleşimin, Yeşilova III.1-2 ve Ulucak IV. katlarıyla çağdaş olduğunu, dolayısıyla Neolitik sürecin sonuna doğru başta İzmir bölgesi olmak üzere Ege Bölgesi'nde yerleşim sayılarında önemli artış olduğunu söylemek mümkündür. Neolitiğin sonunu içeren bu süreç, Göller Bölgesi'nde daha erken sona ererken Marmara Bölgesi'nde daha uzun süreli devam etmiş olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akurgal, E.
1950 "Bayraklı Kazısı Önrapor", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* VIII/1: 3-8.
- Çilingiroğlu, A. vd.
2004 *Ulucak Höyük: Excavations Conducted between 1995-2002*. Peeters, Ancient Near Eastern Supplement 15, Louvain.
- Derin, Z.
baskıda "İzmir'den iki yeni prehistorik yerleşim yeri: Yassıtepe Höyüğü, Çakallar Tepesi Höyüğü", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi* VII.
- Derin, Z. - A. Batmaz
2004 "Bornova-Kemalpaşa (İzmir) Arkeolojik Envanteri 2003", *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi* 2: 75-100.
- Derin, Z. - A. Çilingiroğlu - M. Taşlıalan
2004 "Ulucak Höyük Kazısı, 2002", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 25/1: 239-250.
- Duru, R.
2002 "Some Observations on the Early Stages of Pottery Production in the Lake Dist-

rikt (Ancient Psidia)", R. Aslan vd. (yay.) *Mauer Schau. Festschrift Für Manfred Korfmann*: 403-419. Verlag Bernhard Albert Greiner, Remshalden-Grunbach.

Eroğlu, B. - D. Uygun

2003 *C14 Veri Tabanı*. TAY Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri, İstanbul.

Evren, A.

1999 "Efes Çukuriçi Höyüğü 1996 Yılı Kazısı", *Arkeoloji ve Sanat* 92: 22-32.

French, D.

1968 *Anatolia and the Aegean in the Third Millennium B.C.* Cambridge University Press, Cambridge (Yayımlanmamış doktora tezi).

Gültekin, H.

1967 "Bornova Höyüğü", *Türk Tarih Kongresi (Kongreye Sunulan Bildiriler)* 6: 40-41.

Hood, S.

1981 *Excavations in Chios 1938-1955. Prehistoric Emporio and Ayio Gala, Vol I-II.* The British School of Archaeology at Athens, Thames and Hudson, Oxford.

Meriç, R.

1987 "1985 Yılı İzmir ve Manisa İlleri Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* IV/1: 301-310.

Meriç, R. - A. K. Öz - A. E. Meriç

2005 "Metropolis Kazıları, 2003", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 26/2: 137-146.

Sağlamtimur, H.

2006 "Ege Gübre - Ege'nin ilk Çiftçileri", *ArkeoAtlas* 5: 185.

Sperling, J. W.

1976 "Kumtepe in the Road, Trial Excavation, 1934", *Hesperia* 45/4: 305-364.

Thissen, L.

2001 "The pottery of Ilıpınar, Phases X to VA", J. J. Roodenberg - L. C. Thissen (yay.) *The Ilıpınar Excavations II*: 1-154. Nederlands Instituut Voor Het Nabije Oosten, Lieden.

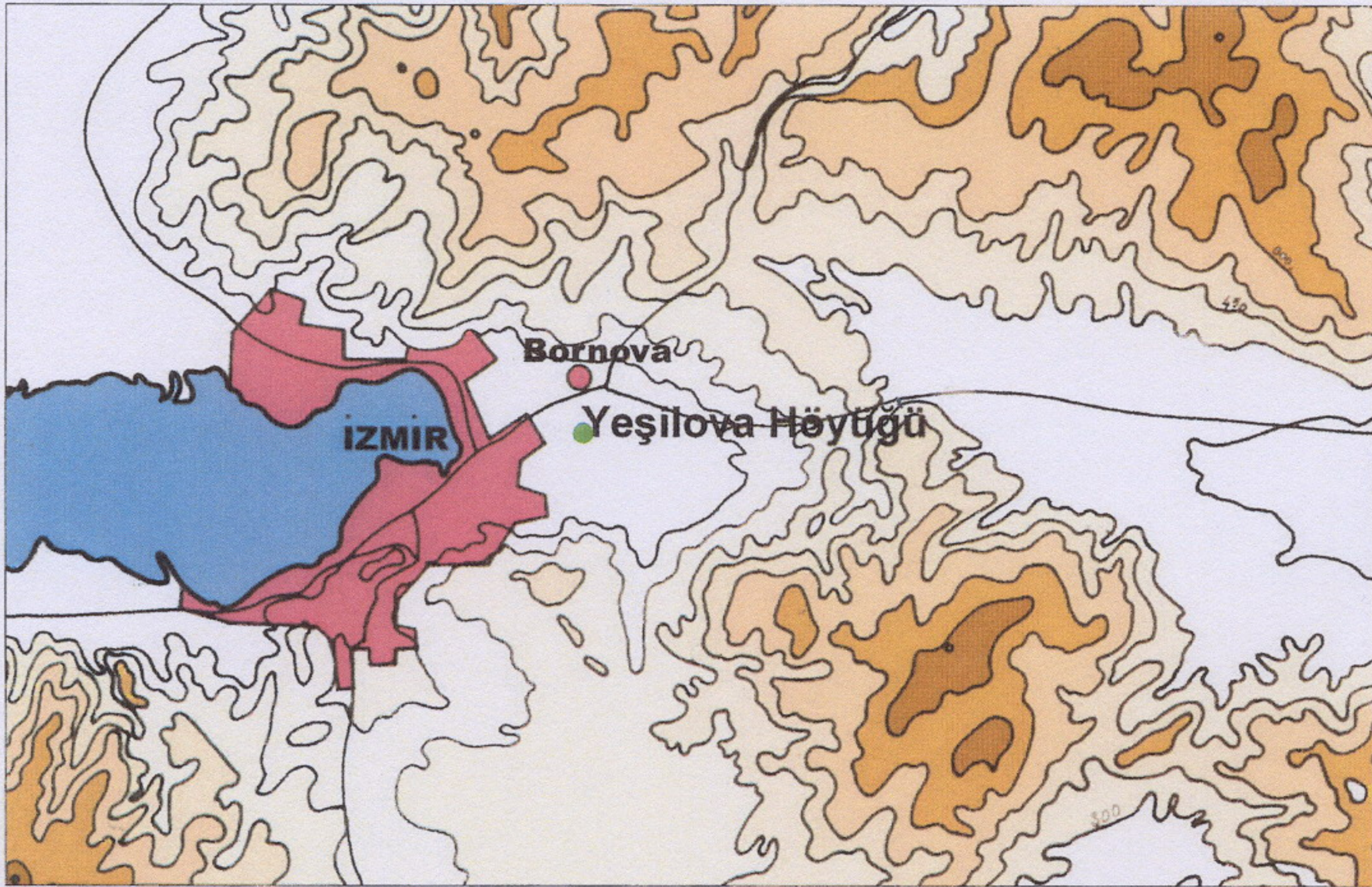

Fig. 1 - Yeşilova Höyüğü'nün İzmir'in içindeki konumu.

Fig. 2 - Yeşilova Höyüğü'nün bulunduğu alanın havadan görünümü.

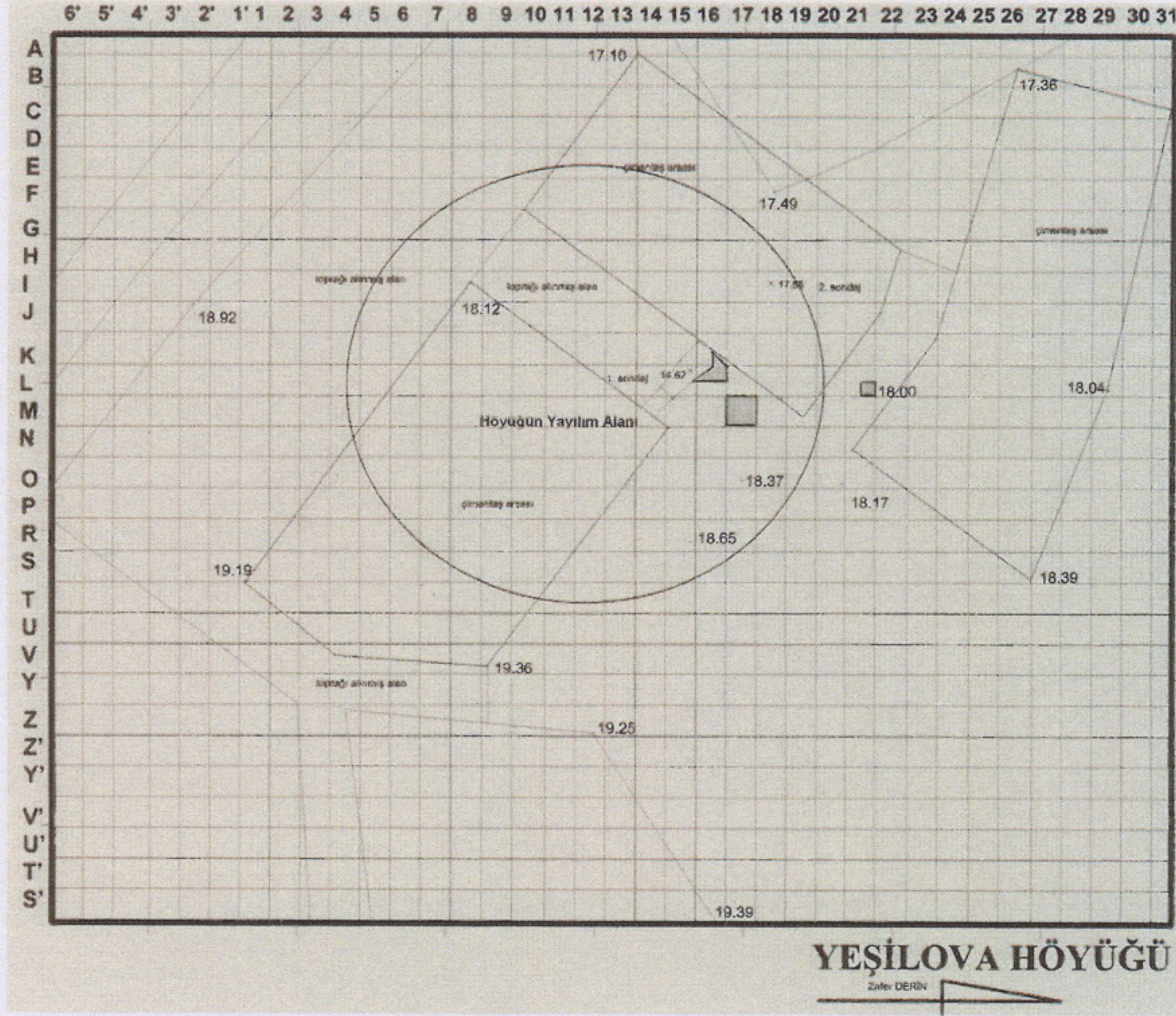

Fig. 3 - Yeşilova Höyüğü topoğrafik planı.

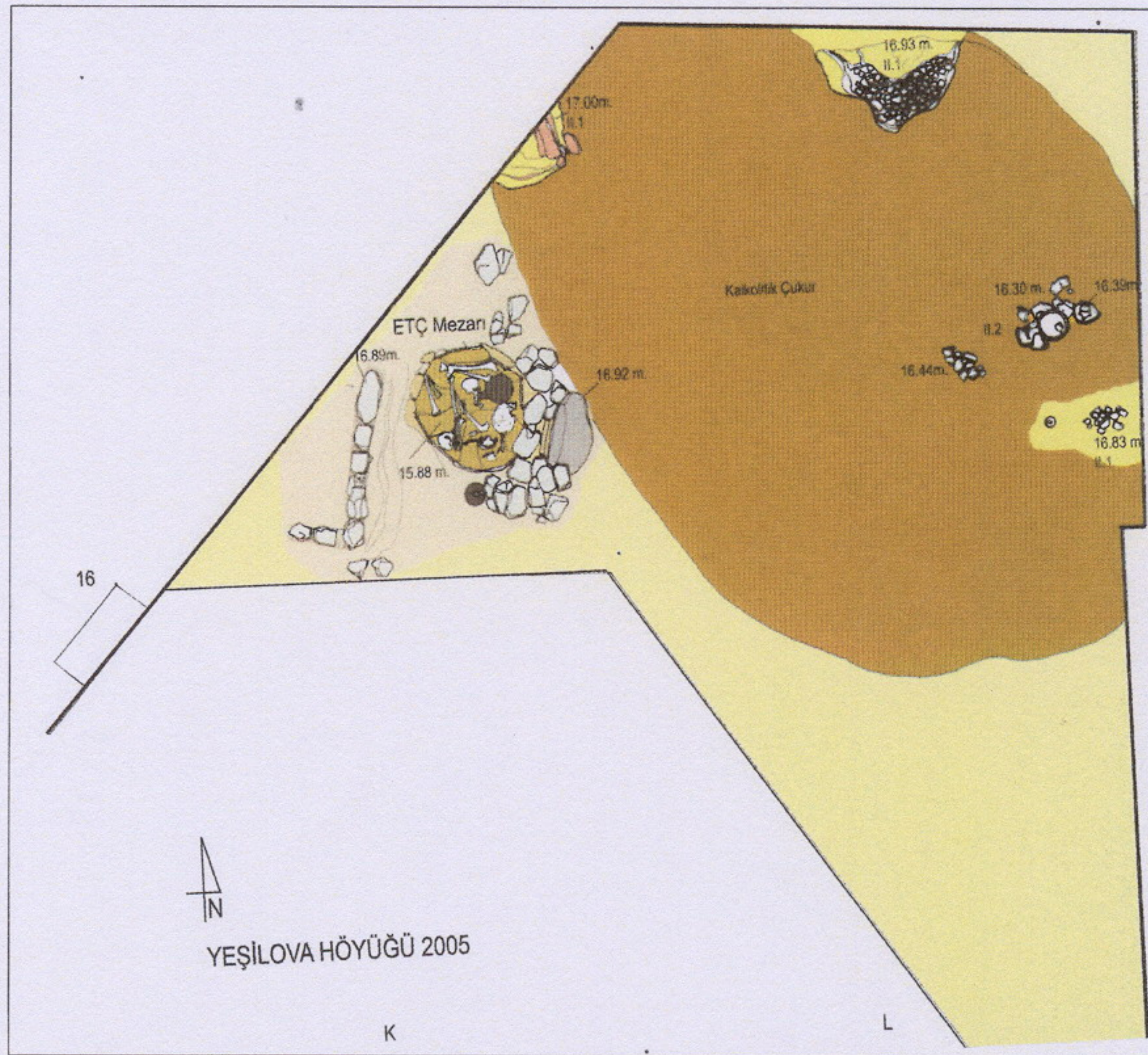

Fig. 4 - Kalkolitik yerleşim ve ETÇ Mezarı.

Fig. 5 - Kalkolitik kaplar.

Fig. 6 - Kalkolitik, düz dipli delikli kaba kaplar (*cheese-pots*) ve mantar başlı tutamak.

Fig. 7 - Neolitik yerleşime ilişkin küllü tabanlar.

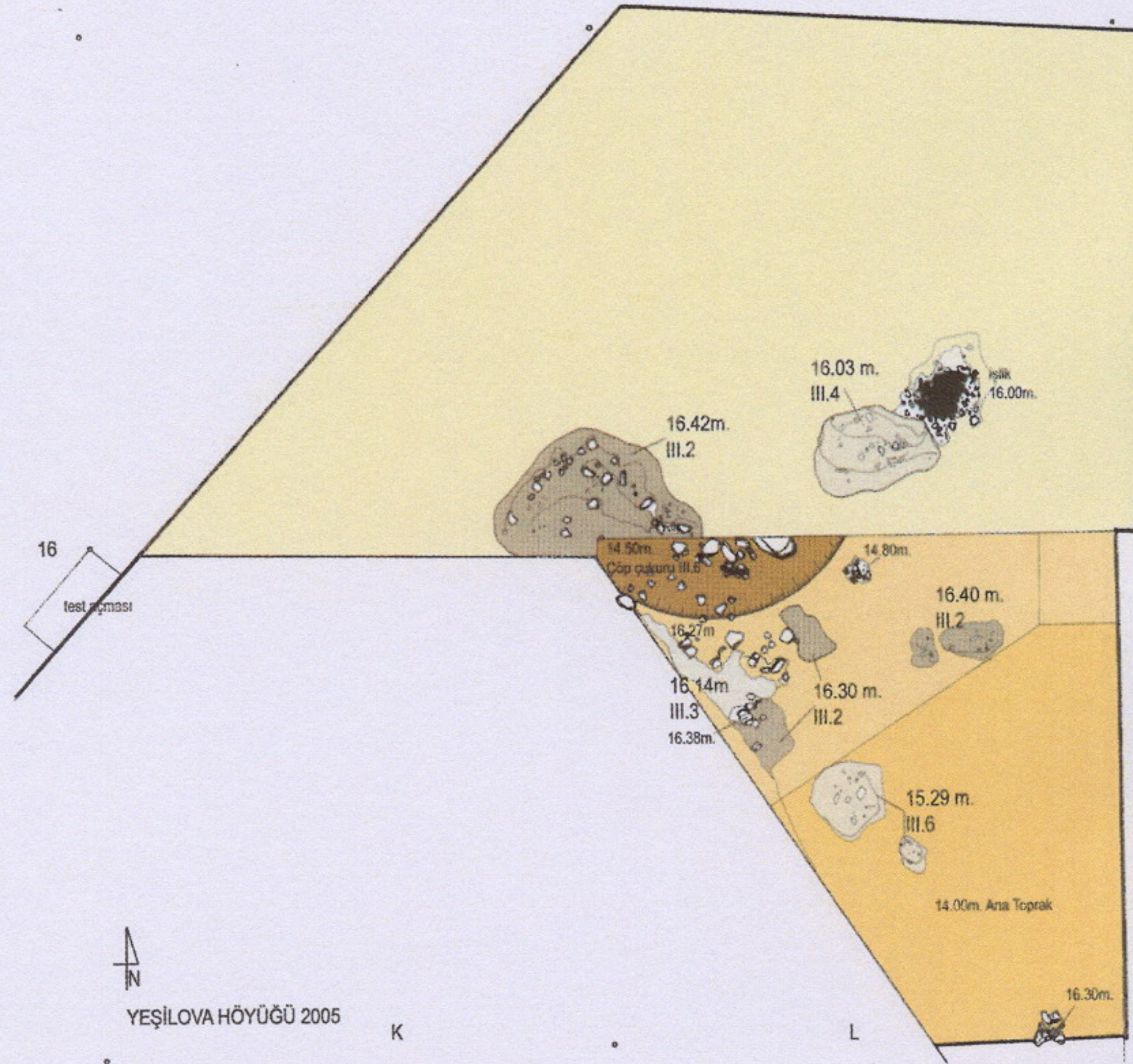

Fig. 8 - Neolitik Çağ'a ait III. 1-2. kat çanak çömlekleri.

Fig. 9 - Neolitik
Çağ'a ait III. 3-5. kat
çanak çömlekleri.

Fig. 10 - Neolitik
Çağ'a ait III. 6-8. kat
çanak çömlekleri.

Fig. 11 - Mermer kap parçaları.

Fig. 12 - Pişmiş toprak figürin ve kemik idol.

Fig. 13 - Çakmaktaşı kazıyıcı ve deliciler.

Fig. 14 - Kemik ve boynuz saplarıyla taş aletler.

Fig. 15 - Çakmaktaşı ve obsidyen çekirdekler.

Fig. 16 - Midye kabuğundan ve taşlardan kolye taneleri.

Fig. 17 - Deniz hayvan kabukları.